

MAVZU: OGAHIY ADABIY ILMIY MEROSI

Ismoilova Muhayyo*Farg'ona davlat universiteti Filologiya**Fakulteti 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Maqolada Xorazm adabiy muhiti, unda Ogahiyning tutgan o'рни, shoir yaratgan g'azallarda tasavvufiy g'oyalar, javonmardlik ildizlarining talqini kabi masalalarga e'tibor qaratilgan. Ogahiy o'z davri donishmand ijodkori sifatida ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga faol munosabati, ijodida aks etishi yoritilgan.

Kalit so'zlar: fasohat, haqiqat yog'dusi, xalqchillik, shakarlang, didaktik, davr, muhit, ijod, badiiy mahorat.

Kirish

Xorazm vohasi qadim-qadimdan o'zining boy, sermahsul va fusunkor adabiyoti, san'ati, betakror tarixiy-madaniy obidalar bilan dunyoni hayratga solib kelgan. Bu qadimiy zamin tuprog'idan qanchadan qancha buyuk avliyolar, dunyo tan olgan adabiyot va madaniyat arboblari kamol topgan desak, mubolag'a bo'lmaydi. XIX asrning birinchi yarmi o'zbek adabiyoti, xususan, Xorazmda vujudga kelgan adabiy va madaniy muhitning eng iste'dodli vakillaridan biri Ogahiydir. Fasohat mulkining shohi bo'lgan Muhammad Rizo Ogahiy Navoiydan keyin buyuk va takrorlanmas siymo sifatida tan olingan. Zero, har bir shoir xalq qalbini, dardini his qilib uning yuragiga aylansagina dillarda doston bo'la oladi. Ogahiy ana shunday xalqparvar, xokisor, qalbi ezgulik va poklikka limmo-lim to'lgan betakror adib edi. Uning ijodi takrorlanmas, boy va haqiqat yog'dusi ufurib turgan xazinadir. Bu xazina yillar o'tsa-da, o'z qadrini yo'qotmaydi, aksincha, yana-da yangi-yangi sahifalarini ochib boraveradi. Shoir she'rlarining insonlar qalbini tez zabt etishi va xalqchilligining sababi shundaki, u mehnatkash xalq dardini, iqtisodiy tang ahvolda ekanligini chinakam his qilgan, ularning hayotini o'zining hayotidan ayro tasavvur qila olmagan shoirdir.

Muhammad Rizo Ogahiy 1809 yilda Xiva shahri yaqinidagi Qiyot qishlog'ida tavallud topadi. Uch yasharligida otasi Erniyozbek vafot etadi. U tog'asi-Xorazmlik mashhur shoir Shermuhammad Avaz o'g'li Munisning tarbiyasida bo'ladi, uning ko'magida xat-savodini chiqaradi. So'ngra Xivadagi madrasalardan birida tahsil oladi, fors, arab tillarini mukammal o'rganadi. Tarjimai hol Ogahiy o'z ijodiy faoliyati davomida Sa'diy Sheroziyning «Guliston», Xisrav Dehlaviyning «Hasht bihsht», Abdurahmon Jomiyning «Bahoriston», Kaykovusning «Qobusnoma», Xusayn Voiz Koshifiyning «Axloqi Muhsiniy» asarlarini o'zbek tiliga tarjima qiladi, o'z millatini Sharq adabiyotining nodir durdonalari bilan bahramand etadi. U o'z davrida taniqli mutafakkir, olim, mohir hattot, tarjimon sifatida shuhrat qozonadi, ilg'or dunyoqarashi

bilan ilg'or fikrning rivojiga o'z hissasini qo'shadi. Ogahiyning xalqparvarlik g'oyalari Ogahiy xalqqa yaxshilik qilishni o'zining insoniy burchi deb biladi. Ogahiyning fikricha, oddiy xalqqa xizmat qilish ma'naviy qashshoqlanishning oldini oluvchi choradir. Xalqqa xolis xizmat qilgan kishining martabasi baland, elda quyoshdek aziz bo'ladi. Bu g'oya Ogahiy pedagogik qarashlarining asosiy mazmunini tashkil etadi. Inson ma'lum bir jamiyatda hayot kechirib, tarbiyalanar ekan, shu jamiyat a'zolari bilan muloqotda yashamog'i kerak. Muhammad Rizo Ogahiy Hayoti va Ijodi mohir hattot tarjimon mutafakkir olim adib ijodkor 1808 yili Xiva yaqinidagi Qiyot qishlog'ida tavallud topgan 1873 yili Xiva shahrida vafot etgan 9552 marta ko'rildi Muhammad Rizo Ogahiy asarlari: Barcha asarlari G'azallari Tuyuqlari Qasidalar Xos ruboiylari Yakpora g'azallari Voqeaband g'azallari Tarje'bandlari Muhammad Rizo Ogahiy 1809 yilda Xiva shahri yaqinidagi Qiyot qishlog'ida tavallud topadi. Uch yasharligida otasi Erniyozbek vafot etadi. U tog'asi-Xorazmlik mashhur shoir Shermuhammad Avaz o'g'li Munisning tarbiyasida bo'ladi, uning ko'magida xat-savodini chiqaradi. So'ngra Xivadagi madrasalardan birida tahsil oladi, fors, arab tillarini mukammal o'rganadi. Tarjimai hol Ogahiy o'z ijodiy faoliyati davomida Sa'diy Sheroziyning «Guliston», Xisrav Dehlaviyning «Hasht bihsht», Abdurahmon Jomiyning «Bahoriston», Kaykovusning «Qobusnoma», Xusayn Voiz Koshifiyning «Axloqi Muhsiniy» asarlarini o'zbek tiliga tarjima qiladi, o'z millatini Sharq adabiyotining nodir durdonalari bilan bahramand etadi. U o'z davrida taniqli mutafakkir, olim, mohir hattot, tarjimon sifatida shuhrat qozonadi, ilg'or dunyoqarashi bilan ilg'or fikrning rivojiga o'z hissasini qo'shadi. Ogahiyning xalqparvarlik g'oyalari Ogahiy xalqqa yaxshilik qilishni o'zining insoniy burchi deb biladi. Ogahiyning fikricha, oddiy xalqqa xizmat qilish ma'naviy qashshoqlanishning oldini oluvchi choradir. Xalqqa xolis xizmat qilgan kishining martabasi baland, elda quyoshdek aziz bo'ladi. Bu g'oya Ogahiy pedagogik qarashlarining asosiy mazmunini tashkil etadi. Inson ma'lum bir jamiyatda hayot kechirib, tarbiyalanar ekan, shu jamiyat a'zolari bilan muloqotda yashamog'i kerak. Ogahiy inson kamoloti haqida Ogahiy insonning kamolga yetishishi uchun yoshligidan ilm va kasb hunar egallashi shart ekanligini ta'kidlaydi. Uningcha, ilm-ma'rifat insonning ma'naviy kamolotida va jamiyat taraqqiyotida kuchli vositadir, ilmlarni egallash har bir musulmon uchun ham qarz, ham farz. Inson qadr-qimmatini uning «simmu zari» (oltin va kumushi) bilan emas, ilmu hunari, «ojizu bechoralar»ga ko'rsatadigan himmati bilan baholanadi. Ogahiy odamlarni shunday fazilat sohibi bo'lishga da'vat etadi. Ogahiy ilmga intilishni yuqori baholaydi va har bir inson ilmlarni egallashi zarurligini aytadi. Ogahiy ta'lim-tarbiya xaqida Ogahiy ta'lim-tarbiya ilmlarni egallash va tilni bilishda muhim ahamiyatga molik ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, til insonni boshqa mavjudotdan farq qilib turadigan asosiy belgidir, so'z va til «takallum» qilishga, «fasohat va nafosatga», «ko'ngil mahzanidan javohir sochish» uchun berilgandir. Ogahiyning uqtirishicha,

inson bilan tabiat o'rtasidagi uyg'unlik, tabiat go'zalligi inson tafakkuri ma'naviy dunyosi rivojida g'oyat muhimdir. Ogahiyning pedagogik qarashlarida nafosat tarbiyasi ham yuqori baholanadi. Ogahiy nafosat tarbiyasini Vatan tabiati, uning go'zalligi bilan bog'liq holda amalga oshirishni tavsiya etadi. Ogahiy mehmondo'stlik go'zal fazilat ekanligini aytib, yoshlarning mehmon kutish, unga hurmat, xushmuomalada bo'lish, kuzatish odobini egallashlariga e'tibor berishni, ularga mehmondo'stlik odobining mohiyatini tushuntirishni tavsiya etadi. Ogahiyning fikricha, to'g'ri so'z kishilar xayotda qiyinchilik bilan yashasalar-da, dunyoning mavjudligini saqlab turadilar, mangu yashaydilar. Ogahiy pedagogik qarashlarining ahamiyati Muhammad Rizo Ogahiy o'z ijodiy faoliyatida insoniy eng yaxshi fazilatlarni — ilm o'rganib jamiyat farvonligi yo'lida xizmat qilish insoniylikning eng yaxshi fazilati hisoblanadi. U do'stlikni, mehmondo'stlikni, axloqiy go'zallikni ulug'laydi. Insonlarni ziyraklikka, to'g'ri so'zli bo'lishga chorladi. Uning bu fikr, o'gitlari hozir ham pedagogik qadriyat sifatida qimmatlidir. Sa'diy Sheroziyning «Guliston», Xisrav Dehlaviyning «Hasht bihsht», Abdurahmon Jomiyning «Bahoriston», Kaykovusning «Qobusnoma», Xusayn Voiz Koshifiyning «Axloqi Muhsiniy» asarlari o'zbek tiliga tarjima qilindi. Uning she'rlari o'zbek va tojik tillarida jilo sohib, insoniylikni, ikkiyuzlamachikni qoralagan. Ayniqsa, Ogahiyning "Sevishganlar tumori" devoni yuksak insoniy his-tuyg'ulari haqida ifodalangan. Ogahiy Nizomiy Ganjaviy, Xisrav Dehlaviy, Sa'diy Sheroziy, Jomiy, Hiloliy va boshqa shoirlar she'r va asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan. Ogahiy tarjimonlik sohasini piri bo'lgan. Uning tarjimonlik tartib qoidasi bizning zamonamizdagi badiiy asar tarjimonlariga yaqin. Tarjimonlar, ikki tilda so'zlashuvchi — o'zaro bog'lanishlar va o'zaro ta'sirlar adabiyotshunoslikning murakkab jarayoni sanaladi. O'zbek adabiyoti bu davrga kelib tojik, azarbayjon, turkman va boshqa adabiyotlar bilan boyitildi. Firdavsiyning "Shohnoma"si, Bedil she'riyatini oshirish, Fuzuliyning g'azallariga yozilgan tashhiboslar o'zbek adabiyotining durdonalari sanaladi. Ogahiy 20 dan ortiq Sharq mumtoz adabiyotshunoslarining tarixiy va badiiy asarlarini (shular qatorida Sa'diyning "Gulistoni") o'zbek tarjima qilgan. Uning tarixiy asarlarini tarixchi Bayoniy davom ettirgan. Ogahiy 1874 yil Xivada vafot etgan.

Xulosa.

Ogahiy shunday og'ir zamonda yashasa ham qalbidagi og'riqli nuqtalarni, ya'ni davrning, muhitning nosog'lom ekanligini, yuqori tabaqa vakillarining xalq manfaatini emas, faqat o'z manfaatlari yo'lida hech nimadan qaytmasliklarini qo'rqmasdan ochiq-oydin tarzda ayta olgan shoirdir. U o'z zamonida buyuk ijod ahllarining qiyin va nochor ahvolda qolganliklarini, ilmsiz, johil kishilarning esa yuqori amallarni egallaganlarini ko'rib qattiq qayg'uradi. Masalan:

Zuhaldek tiyra dillar izzat avjida maqom aylab,
Quyoshdek sof dillar tushdilar xoki mazallatga

Ijtimoiy-siyosiy mavzudagi gʻazallaridan tashqari shoirning didaktik mavzudagi, yaʼni axloqiy- tarbiyaviy ruhdagi gʻazallarini ham koʻplab uchratish mumkin:

Parvarish bila tikan gul boʻlmas,
Ham tarbiyat ila zogʻ bulbul boʻlmas

Yoki:

Gar asli yomonga yaxshilik ming qilsang,
Yaxshilik oning niyati bilkul boʻlmas.

Ogahiyning betakror asarlari, purhikmat gʻazallari asrlar oʻtsa-da, kuy boʻlib, qoʻshiq boʻlib, qalblardagi nozik kechinmalarga taʼsir qiladi, ularga iliq bir harorat olib kiraveradi. Donishmand va faylasuf shoir yaratgan dur-u javohirlar abadiyatga daxldor boʻlib, insonlarni ezgulikka chaqirib kelaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, 1jild Devon.—T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1971.-54.b
2. Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, 1 jild Devon.—T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1971.-367.b Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, 1 jild Devon.—T.:G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti, 1971.- 110 b
3. Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, 1 jild Devon. —T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti, 1971.- 119 b